

KİTAPLARLA KONUŞTUM ¹

Prof. Süheyl ÜNVER

*Kütüphaneci Bayan Neclî'ya ithaf ediyorum.
Çünkü bu mevzuu yazmağı onunla konuşurken
hatırladım ve gidince hemen yazmağı başladım.*

İnsanlardan uzaklaşmak beni kitaplara yaklaştırdı. Ben artık enis ve celisimi buldum. İnsanlardan nihayet bin kişi tanıyabilirdim, amma bunlardan kaçını bana dost olabilirdi? Fakat dünyada ve bizde ne kadar kitap varsa hepsiyle dost olabilirim. Yaklaştığım nisbette onlardan yakınlık gördüm. Daima bildiklerini bana öğretmeğe çalıştılar. Yalnız benim onlara bir göz atmam kâfi geldi. Hem onlar bana neler öğretmedi ve hem neler yazdırtmadılar. Kitaba minnettarsınız. Benim bir gün kütüphanelerdeki yerime:

Süheyl sizlere minnettardır:

demek kâfidir.

Benim herşeyim, saadetim, neşem kitap. Sen olmasaydın beşeriyet ne olurdu? Buna rağmen beşeriyet ümit ettiğimiz merhaleye hâlâ varamıyoruz. Bunda muhakkak ki seni ihmal edenlerin tesiri var.

İnsanları ve yazanları ebedileştiren kitap.

Sen bir çok insanları kurtardın. Bir çok yenilikleri sen keşfettirdin. Çünkü bu kabiliyete sahip olanları sen düşündürdün. Sen onlara ipucu verdin. Âlimler ve kâşifler sana neler borçlu olduklarını unutmazlar. Sen olmasaydın medeniyet olmazdı. Senin yüzünden bugün milyonlar geçiniyor. Sen adedinin çoğalmasından herhalde memnun görünüyor, yalnız kıymetini düşünelere muğber oluyorsun. Sen bize yalnız bugünden değil, dünden de haber veriyorsun. Dikkatli olanlar da yarının hükümlerini senden vermeğe çalışıyor. Yarın sende yazılı değil, fakat şunu demek istiyorsun ki yarınınızı bugün doğuracaktır.

¹ Müellifin "Kitapla Sohbet" adlı henüz basılmamış eserinin ilk kısmıdır.

Ne bahtiyarsın kitap, Bize de bu bahtiyarlığı aşılamağa çalışıyorsun. Sen asla hodbin olmadın ve olamadın. Seni belki bir müddet nadir bir nüsha isen saklayanlar oldu. Fakat o da tecellinin bir merhalesinden ileri geldi. Zamanı gelince yine çıktın. Çünkü sen kendini böyle zaman zaman aratmakla bazen kıymetini kendin yükseltirsin.

Biraz da seni muhafaza edenlerle konuşayım. Onların bir kısmını sen seversin. Tahmin edemedikleri bir sevkitabiî ile onları yanına alır ve onlara kendini sevdirebilirsin. Sana tutularak bir daha senden vazgeçemez.

Bir de seni severek sana koşanlar vardır. Onlar senin hizmetinde olacağız derler. Sen bir müddet naz edersin. Seninle meşgul olmak sanki bir ceza imiş gibi bunlara az para verirler. Lâkin sen namuslu insanları seçmekte çok mahirsin ve seninle temasları ve anlayışları nisbetinde onları yalnız dürüst yapmakla kalmaz, önce ufak, bazan büyük çapta âlim de yaparsın. Bunu ne güzel demişler: Allah parayı istediğine, ilmi de isteyene verirmiş. Ne kadar doğru söylemişler. Paraya çok defa ona lâyük olmıyanlar sahip olur. Amma gelip geçer. Denliler bunu yerine göre sarfeder. Zira para onlarca bir vasıtaadır. Fakat onu bir gaye sanan densizler de saklar, dururlar. Zira Allah onlara kazandıklarını lâyük görmez. Verir amma yedirmez. Bu onlara ne ilâhî bir cezadır.

Fakat ey kitap sen böyle değilsin. Sen pek cömert ve mütevazısın. Elverir ki sen dilinden anlayacak birisinin eline geçmiş bulunasın.

Eflâtun'un odasının kapısında :

“Hendese bilmiyen buraya girmesin,, levhası asılı imiş. Çünkü bu ilim dilini bilmiyen içerde konuşanları anlamaz.

Bir de hal dili vardır. Nitekim bugün tabiatın lisanıhali bu demektir. Hattâ tabiatta bilhassa canlı mahlûkları konuşturarak temsili yazılar bile yazılmıştır. Nebatların lisanıhali ne kadar marufdur. Eski büyük hekimlere, Lokman'a ve Akşemseddin'e nebatlar “Biz şu dertlere devayız” derlermiş. Bu tabiati tanıyanların vukufu derecesini bildirir. Tabiatte cansız zannolunan bir çok mevcudatın hal dili olduğu temsili olarak kabul edilebilir. Binaenaleyh kitap ta nasıl bize bildiğini tekrar ediyorsa lisanıhaliyle de konuşabilmektedir. Kitaplar bunu kendi dilleriyle yazdıkları muhteviyatını okumak

ve anlamak kabiliyetinde olanlar anlatırlar. Onun için biz kitapları bizden malûmatını esirgemiyen âlimlere benzetebiliriz. Onu açtık mı yalnız o bize söyler, biz de dinleriz. O söylediklerimize bigâne. Tenkidlerimizi bile duymaz. Duymadığından gücenmez.

Kitap yaşını başını almış bir çocuk gibidir. Ona ihtimam icabeder. O da kurtlanarak hasta olabilir. Rutubet onu da çürütebilir. Horlamak kendisini incitebilir.

Velhasıl kitap mündericacı itibariyle insana müfid olduğu kadar mevcudiyeti de birçok ilhamlar vermiştir. Bu dedikodu nedir bilmiyen, sahibine daima sadık kalan ve el üstünde tutulan kitaplar artık tozlu raflarda ihmale maruz kalmamalıdır. Zira eski dostları ihmal etmek mürüvvet ve vefakârlık icaplarından değildir. Kitaplar okununca esasen muhteviyatı dolayısıyla dile gelirler. Fakat içindekilere nüfuz etmeden şöylece göz geçirenlere bile kitabın şöyle bir hal diliyle hitabetmeleri vakiya ne kadar mutabık olduğu görülecektir.

Şimdi, kitaplarla şöyle bir konuşma tasarvur edebiliriz:

S — Kütüphanelere sizleri bağışlıyanlar arasında sevdiklerin çok mu ?

K — Pek çok.

S — Pekiyi bunları say bakalım.

K — Hepsini nasıl sayabilirim, bitmez ki...

S — Canım meselâ birkaçını söyle.

K — Eskilerden mi, yenilerden mi?

S — Eskilerden bir tanesini anlat.

K — Fatih Sultan Mehmed. Bir defa düşünün. Babası İkinci Murad ve dedesi Çelebi Sultan Mehmed bize pek meraklı idiler. İkinci Sultan Murad'a bizden yazıp verirlerdi. Çelebi Sultan Mehmed'in bir merakı vardı. Eline hangimizi geçirse hemen kalın kamyş kalemiyle:

Malikihül veliyyüd hamîd
Mehmed bin Bayezid

diye yazardı.

Bunun torunu ve Murad'ın oğlu Sultan Mehmed Çelebi daha şehzadelğinde Manişa'da iken hocaları Molla Güranî ve Molla Husrev ile birlikte bir gün zengin bir kütüphane kurdu. Padişah olunca hepimizi Edirne'ye taşıttı. Derken İstanbul'u aldı. Bizi de beraber götürdü. Bayezid de eski saraya yerleştirdi. Sonra yeni sarayı

yaptırdı. Oraya yollandık. İstanbul'da 16 medreseli muazzam bir külliye (üniversite) yaptırdı. Âlimlere ve talebeye yarayacaklarımızdan pek çoğunu 8 sahn medresesine ayrı ayrı gönderdi. Bu medreseler yapılmadan önce, fethi müteakip, Ayasofya ve Zeyrek medreselerine gidenlerimiz de vardı.

Külliyenin camiinde inşa edilmiş dolaplara da bizlerden pek çok gönderdi. Hepsi şimdi Fatih Kütüphanesindedir. Sonra sarayında muazzam bir hususî kütüphane kurdu. Birçok mutena hattatlar getirterek bizleri yeniden en mutena kâğıtlara yazdırdı. Başlarında Baba Nakkaş bulunan müzehhib ve mücellidleri toplatıp bizlere öyle mükemmel süsler yaptırdı ki görenler hayran kalır. Tokatlı Molla Lûtfi'yi sarayda bizim başımıza getirdiler. Bu zat bizlere âşıktı ve hiç elinden bırakmaz, boyuna okurdu. O ne kıymetli adamdı. Bizleri evirir çevirir neler bulurdu. Arada Fatih Sultan Mehmed genç hocası Sinan Paşa ile gelirler, aramızda ilmî sohbetler yaparlardı. Bizler hep ellerinde dolaşırdık. Bazan bizlerden ayırarak Fatih Külliyesi Mütevellisine, medrese kütüphanelerine konmak üzere, teslim ederdi. Bu suretle İstanbul'un zaptından sonra Fatih bizlerden tam 13 yerde kütüphaneler kurdu. Bunlardan birisi de yeni ihya olunan Eyüp Sultan camii medresesidir. Düşünün bir kerre sarayında devrinin en zengin eserlerini teşkil eden bizlerden muazzam bir kütüphane kurdu. Ayrıca 13 yere de içimizden pek çoklarını ayırtarak yolladı. Sonra bütün saraydakilere oğlu İkinci Bayezid sahip oldu. Hepsine, babasının topladıkları dahil mührünü bastı. Onun bir merakı vardı. Kitapların isimlerini baş tarafa kalemiyle yazdı. Bunlardan pekçok örnekler Ayasofya kütüphanesinde ve diğer yerlerde ve hattâ dünyanın her tarafında mevcut. Maamafih kendisi için yazılanlar da var. Doğrusu bizlere pek meraklı idi.

S - Kütüphanelere sizleri bağışlayanlar arasında sevdiğiniz eskilerden bir tanesi olan Fatih Sultan Mehmed'i anlattın, lezzetle dinledik, Pekiyi bir de yenilerden birisini söyle.

K— Yenilerden, yenilerden, rahmetli Ali Emiri Efendi. Dışından tırnağından arttırarak bizlerden öylelerini toplardı ki defterdarlıklarda dolaştıkça bizler de katır sırtlarında oradan oraya göç ederdik. Rahmetli yalnız bizi toplamakla kalmaz, okur, okur ve güzel şeyler de yazardı. Nihayet mütareke senelerinde büyük bir vatanperverlik göstererek kendi namına verilmiş olan Fatih'de Fey-

zullah Efendi medresesini tamir ettirmeğe vesile oldu ve bizleri oraya yerleştirdi. Buraya Millet Kütüphanesi dedirtti. Sağlığında hep gelirdi. Kendisi tanzim etti. En kıymetlilerimizden bir müze bile kurdu. Sert bir adamdı. Pek mültefit olmakla beraber bazan hiddetlenirdi. Her ne ise, ne bilelim belki kendisince hakkı vardı. Fakat her nedense onu kızdıranlar da olurdu ve biz duydukça buna üzülürdük. Bizlerden eline geçiremediğini istinsah ettirirdi. Doğrusu biz onu pek severdik. Bizi nekadardan benimsemişti. Paraya tamaan bizi Avrupa'ya satanlara karşı o bizi yine yurdumuzda bıraktı ve böyle tekliflere asla kıymet vermezdi. O, bizlere madem ki âşıktı bizlerin de onu sevmememiz kaabil olur mu?

S— Ey kitap, sen evvelâ kimi seversin ?

K— Evvelâ bizi yazanı.

S— Sonra ?

K— Eskiden bizim dikkatle örneğimizi alan hattatı, şimdi de bizi basanları.

S— Daha ?

K— Ciltleyeni. Hem de aldığı parayı hak ederek iyi yapanı.

S— Daha, daha ?

K— Bizi beğenerek alanları ve itina ile saklayanları. Hele hele sevgili kütüphanecileri.

S— Seni beğenenleri nasıl anlarsın ?

K— Elleri almalarından.

S— Seni en çok ne tiksindirir ?

K— Sahifelerimizi yalayarak açmak.

S— Pekiyi, nasıl açsınlar?

K— Parmaklarına nefeslerini hohlayarak ucunu nemlendirsinler, biz ona boyun eğer ve açılırız.

S— Seni ciltliyen mücellitler arasında nefret ettiklerin var mı?

K— Evet, elbette var.

S— Pekiyi, onlar ne yaparlar?

K— Bizi kötü dikerler. Ucuca getirmezler ve dikkat etmezler. Sonra bizim yapraklarımızı birbirine iyi tutturamazlar, sonra üzülerek açılırız. Ah ah.

S— Neye ah ah dedin ?

K— Eskiden öyle ciltçiler vardı ki, bizim sahifelerin kenarına güya altın yerine bakır sürerlerdi. Bakırın da bir huyu var, önce altınmuş gibi utanmadan parlar, sonra kendi huyunu göstermekte

gecikmez, kararır. Yalnız kararsa iyi. Bizi de yer kavurur, sürülen yerlerimiz, birer birer yanar, dokununca kopar. Bu mücellitler altun parası alıp ucuz bakır sürmekle hem bize, hem kendilerine fenalık ederler.

S— Size fenalıkları malûm, pekiyi kendilerine ne fenalığı olur ki, işte altun parası alıp bakır sürerek daha çok kazandılar ?

K - Öyle amma, iki yakaları bir araya gelmez, çoluk ve çocuklarını sefalete sürükler. Öldükten sonra o bakırlar ciğerimizi dağladıkça kabir azabından da kurtulamazlar.

S - Evet amma bu eskiden yapılmış, şimdi yok.

K - Evet şimdi yok amma bu şekilde kütüphanelerinizde bizlerden böyle gadre uğrayanlar binlerce var. Hem de bazan kıymetli mevzular da az değildir. Bunlara daha çok yazık olmuştur.

S - Kütüphaneler kurup seni vakfedenleri beğenir misin?

K - Pek çok.

S - Neden ?

K - Zira biz birbirimize hayatımızda okadar alışmışız ki öteye beriye dağılmak bizi bedbaht eder.

S - Böyle sizleri toplayıp da tarümar edenler var mıdır ?

K - Var.

S - Peki onlar kimlerdir?

K - Saymakla ve anlatmakla bitmez.

S - Peki birini söyle.

K - Meselâ XVIII inci asırda Osmanlı İmparatorluğumuzun reisül' kütüphâna¹ kadar yükselen bir, Şirvanlı olduğu için Acem Bekir Efendi denen ve çok yaşayan bir zat bizleri en çok satın alan biri idi. Sonra onun bir huyu vardı. Bizleri satın aldı mı hemen imzasını atardı. Bugün bunun binlercesini sahifelerimizin başlarında bulursunuz. İşte bu zat çok zengin olduğu hâlde bizleri, namına kurulacak bir kütüphaneye koymadan ölüp gitti. Sonra hepimizi birbirimizden ayırarak haraç mezat sattılar. Sahaflar geldi, bizleri seçti ayırdı. Ucuz ucuz aldılar. Yine bahalı bahalı her tarafa sattılar. Bizler yine yeni kütüphanelerin raflarına konduk amma birbirimizden uzak kaldık. Bu zât hasis de değildi. Bizi çok bahalıya alırdı. Neden bunu yapamadı bilemeyiz. Zamanında onun kadar] kitabı olan yoktu. O zaman yazma kitaplardık. Modamız o idi. Bizde de hemen

¹ Bugünkü Hariciye vekâleti.

o tarihlerde matbaa kuruldu amma hepimizi basamıyorlardı. Zengin olanlar madem ki bize merak sardırarak alıyorlar. Sonra hırslarından mı nedir? Bir türlü hepimizi bir arada vakfedemiyorlar.

S - Siz bunun böyle olacağını önceden bilir miydiniz?

K - Ne bilelim eğer bilse idik istediğimize satılırdık.

S - Siz hep kıymetinizi bilenlere mi düşersiniz?

K - Ne gezer. Bazıları da bizi süs için alır, rafa korlar. Yapraklarımızı açıp okumak şöyle dursun el sürmezler bile.

S - Pekiyi bunu neden yaparlar ?

K - Ha bakınız kısaca anlatalım. Duyarlar ki sevmedikleri muarızlarından bir mevki sahibi veya bir zenginin bizleri severek almasını kıskanır. O zât meraklıdır. Okur ve cehlini gidermeğe çalışır. Fakat öbürü hasedinden bizleri bilir bilmez toplar, bir yere tıkar. İçimizdeki yazılarla değil sayımızla iftihar eder durur. Şu kadar kitabı varmış, dedirtir. Biz de onun ölümünü bekliyerek susar otururuz. Elbette bizi bir kurtaran gelir diye bekleriz.

S - Pekiyi onun neye öldüğünü istersiniz. Sizi almış toplamış?

K - Ama biz bundan ızdırıp duyarız. Bizi okusunlar diye yazmışlar. Böyle işe yarar dururken bizi hapsetmek olur mu?